

OSMANLI ARAŖTIRMALARI

XXXIV

NeŖir Heyeti - Editorial Board

Halil İNALCIK - İsmail E. ERÜNSAL

Heath W. LOWRY - Feridun EMECEN

Klaus KREISER - Bilgin AYDIN

Misafir Editörler - Guest Editors

Mustafa S. KüçükaŖcı - Cengiz Tomar

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES

XXXIV

PROF. DR. MUAMMER KEMAL ÖZERGİN
HATIRA SAYISI - II

İstanbul - 2009

DÂNİŞMENDLİ BEYLİĞİ – BİZANS (DOĞU ROMA) İMPARATORLUĞU İLİŞKİLERİ (1071 – 1178)

Muharrem KESİK*

Anadolu’da kurulan ilk Türk beyliklerinden birisi olan Dânişmendliler, buranın Türk yurdu haline getirilmesinde önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. İktidarları döneminde Anadolu’nun en kuvvetli devleti olan ve Türkiye Selçuklu Devleti’ni de zaman zaman egemenliği altına almayı başaran Dânişmendliler, Türklerin Malazgirt Zaferi sonrasında Bizans (Doğu Roma) İmparatorluğu’na karşı yürüttükleri fetih siyasetinin önemli bir parçası olarak Kutalmışoğulları ile birlikte Bizans–Selçuklu mücadelesinde her zaman ön plana çıkmışlardır. Bizans’ın Anadolu’ya hâkim olma teşebbüslerinin önünde sürekli olarak Türkiye Selçuklu Devleti ile birlikte bir engel teşkil eden Dânişmendlilerin Bizans İmparatorluğu ile ilişkileri bu yazının konusunu teşkil edecektir.

Dânişmend Gümüştekin Ahmed Gazi Dönemi (1071 – 1104)

Aksarayî,¹ beyliğe adını veren Dânişmend Gazi’nin Malazgirt Zaferi’nden sonra Niksar, Tokat, Sivas, Elbistan ve civarını ele geçirdiğini, Reşidüddin Fazlullah-ı Hemedânî² de onun Malazgirt Savaşı’na katılan ve

* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

¹ *Müsâmeretü’l-ahbâr ve müsâyeretü’l-ahyâr*, (nşr. Osman Turan), Ankara 1944; (trc. M. Nuri Gençosman) *Selçukî Devletleri Tarihi*, Ankara 1943, s. 17.

² *Câmiü’l-tevârih*, (nşr. Ahmed Ateş), Ankara 1960, s. 33 -34.

zaferin kazanılmasında önemli rol oynayan kumandanlardan biri olduğunu söyler. Diğer Farsça eserlerde³ de Malazgirt Zaferi'nden sonra Kayseri, Tokat, Sivas, Amasya ve Niksar'ın Dânişmend Gazi'ye tahsis edildiği, onun bu bölgeyi fethederek oraya yerleştiği belirtilmektedir. Dânişmend Gazi'nin çağdaşı Ermeni tarihçisi Urfalı Mateos ise, eserinin bir yerinde⁴ onun köken itibariyle Ermenistan'lı (Ermenistan'da doğmuş) veya aslen Ermeni olduğunu söylerken başka bir yerinde⁵ ondan "*Sivas'ın ve bütün Rum memleketinin sahibi bulunan İran'lı Emîr Dânişmend*" şeklinde bahsederek soyu hakkında çelişkili bilgi vermektedir. XIII. yüzyılın Ermeni tarihçilerinden Vardan⁶ da muhtemelen Urfalı Mateos'u kaynak olarak kullandığı için aynı bilgileri tekrarlamaktadır. Süryanî Mikhail⁷ "*Tanouşman (Danışman) adlı bir Türk Emîri Kapadokya'ya saldırıp Sivas, Kayseri ve kuzeydeki bölgelere hâkim oldu.*" Ermenice nüshada ise,⁸ "*Alp Arslan zamanında Danışman adlı bir emîr Türklerin arasından çıkıp Kapadokya memleketine geldi; Sivas ve Kayseri'yi zaptedip memlekette hâkimiyet kurdu*" demektedir.

Kaynaklardaki bilgilerden anlaşıldığına göre Azerbaycan'da Arrân ve civarında yaşayan bir Türkmen ailesine mensup olan Dânişmend Gazi, Türkmenler'e muallimlik yapan bir aileye mensub olduğu için bu unvânla anılagelmiş ve "Dânişmend" unvânı bu yüzden sonraki hükümdarların da bir ön adı olmuştur. Buna göre babasının adı Dânişmend Taylu Ali, kendisinin ismi ise Dânişmend Gümüştekin Ahmed Gazidir. Burada Dânişmend ailenin şöhret bulduğu unvân Gümüştekin onun geleneksel Türkçe ismi, Ahmed İs-

³ Zâhirüddin Nişâbüri, *Selçuknâme*, Tahran 1332, s. 25.

⁴ *Vekâyinâme, Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) Ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, (trc. Hrant D. Andreasyan), Ankara 1987, s. 225.

⁵ *Vekâyinâme*, s. 205.

⁶ *Cihan Tarihi*, (trc. Hrant D. Andreasyan), "Türk Fütuhâtı Tarihi", *Tarih Semineri Dergisi*, İstanbul 1937, I/2, 188.

⁷ *Khronik*, (nşr. ve trc. J.B. Chabot), *Chronique de Michel le Syrien, Patriarche jacobite d'Antioche(1116-99)*, Paris 1899-1924, (trc. Hrant D. Andreasyan), *Suryani Patrik Mihail'in Vekayinâmesi 1042-1195*, Ankara 1944, (TTK.'da henüz yayımlanmamış tercüme), II, 30.

⁸ *Süryânî Mihail'in Vekayinâmesi*, II, 31-32.

lâmî adı, Gazi de gayrimüslimlerle giriştiği mücadelelerden dolayı aldığı bir unvândır.⁹ Dânişmend Gazi, Sultan Alp Arslan'ın 1064 yılında çıktığı Kafkasya seferi sırasında diğer Türkmen beyleriyle ordugâha giderek Selçuklu ordusuna yol gösterdi. Bu tarihten itibaren Sultan Alp Arslan'ın hizmetine girdi. Bilgeliği, cesareti, yiğitliğiyle onun dikkatini çekti ve en güvenilir emîrleri arasına girdi. Malazgirt Savaşı'na da katılarak zaferin kazanılmasında tavsiyeleriyle manevî bakımdan önemli rol oynadı. Nitekim Sultan Alp Arslan, barış teklifinin Bizans İmparatoru Romanos Diogenes tarafından reddedilmesi üzerine Artuk, Saltuk, Mengüçük, Dânişmend, Çavlı ve Çavuldur adlı emîrleriyle yüksek bir yerden Bizans ordugâhını gözetledikten sonra savaşla ilgili olarak onların görüşlerini sormuş, bunun üzerine Dânişmend Gazi : "Bugün Çarşamba'dır, saadetle geri dönelim. Bugün ve yarını silahlarımızı hazırlamakla geçirelim. Elbiselerimizi temizleyip zemzemle yıkanmış kefenlerimizi hazırlayalım. Cuma günü hatiplerin minberlerde "*Ya Rabbi, İslâm ordularını mansûr ve muzaffer eyle!*" diye duâ ettikleri zaman, samimiyetle tekbîr getirip kâfirlerin üzerine saldıralım; eğer şehitlik saadetine erişsek: "*(Bu) ne güzel mükâfat*"¹⁰ ve eğer gâlip ve muzaffer olursak: "*Bu ne büyük başarıdır.*"¹¹ Bu anlamlı sözlerden sonra bütün beyler, Dânişmend'in fikrini beğenip geri döndüler. Kararlaştırılan zaman gelince tekbir getirip düşmanın üzerine saldırarak onları perişan edip büyük bir zafer elde ettiler.¹²

Sultan Alp Arslan savaşa katılan emîrlерinden Anadolu'da fetihlerde bulunmalarını istemiş ve fethedecekleri yerlerin kendilerine iktâ' edileceğini bildirmişti. Zaferin ardından fetihlere girişen beyler, Anadolu'nun muhtelif şehirlerini fethederek buralarda kendi adlarıyla anılan beylikler kurmuşlardı. Bunlar arasında Dânişmend Gümüştekin Ahmed Gazi de bulunmakta idi.

⁹ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1993, s. 117.

¹⁰ Kehf suresi, âyet nr. 31.

¹¹ Tevbe Suresi, âyet nr. 111.

¹² Reşidüddin, *Câmiu't- Tevârih*, s. 33-34.

Dânişmend Gümüştekin Ahmed Gazi Malazgirt Zaferi'nden sonra Sivas'a geldiğinde şehri harap halde bulmuştu. Çünkü Bizans imparatoru, Malazgirt seferi sırasında burayı tahrip etmişti. Dânişmend Gazi fazla bir mukavemetle karşılaşmadan Sivas'a girdi ve Dânişmendli hanedânını kurdu (1071). Daha sonra Sivas'ı bir üs olarak kullanarak Çavuldur, Tursan (Turasan), Kara Doğan, Osmançık, İltêgin ve Kara Tegin adlı emîrleriyle Amasya, Tokat, Niksar, Kayseri, Zamantı, Elbistan, Develi ve Çorum'u zaptederek Dânişmendli topraklarına kattı.¹³

XVII. yüzyılın tanınmış tarihçilerinden Münecimbaşı,¹⁴ Malazgirt Savaşı'nda gösterdiği hizmetten dolayı Sultan Alp Arslan'ın bizzat Dânişmend Gazi'ye Sivas, Niksar, Elbistan, Malatya gibi şehirleri iktâ' ederek onun idaresi altına verdiğini ve bu toprakları vergiden muaf tuttuğunu, ayrıca Bizans İmparatorluğu'ndan ele geçireceği yerlerin de kendisine âit olacağını, sultanın ailesinden hiçbir kimsenin Emîr Dânişmend'in ülkesine müdahale ve saldırıda bulunmayacağına dâir yemin ve taahhüt ettiğini kaydeder. Münecimbaşı¹⁵ ayrıca Sultan Alp Arslan'ın bu yemin ve taahhüdüyle ilgili bir belge yazıp Dânişmend Gazi'ye verdiğine dâir bir bilgi de kaydeder.

Süryanî Mikhail, Dânişmend Gazi'nin 1085'te Kapadokya'ya hâkim olduğunu söylemektedir.¹⁶

Dânişmend Gümüştekin Ahmed Gazi, Türklerin Bizans ve özellikle Haçlılar ile yaptıkları savaşlarda Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan'ın müttefiki olarak önemli bir rol oynadı. Her iki hükümdar diğer Türk beyleri

¹³ Zahîrüddin Nişâbüri, *Selçuknâme*, s. 25; Reşidüddin, s. 38; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-ahbâr*, s. 17. Krş. Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I. Anadolu'nun Fethi*, İstanbul 1944, s. 58, 74.

¹⁴ *Cami'ü'd-düvel*, (nşr. ve trc. Ali Öngül), *Münecimbaşı Ahmed b. Lütfullah Câmiu'd-Düvel Selçuklular Tarihi II Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, İzmir 2001, s. 128, trc., 144.

¹⁵ Aynı yer.

¹⁶ *Vekayinâme*, II, 30. Krş. Abdülkerim Özaydın, *Siyasî-Dinî-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi*, İstanbul 1994, VIII, 51.

ile beraber, 1101 yılında Anadolu'ya giren Haçlı ordularına karşı başarı ile savaştılar.¹⁷

Dânişmendlilerin Bayburt Şehrini Ele Geçirmeleri

Bayburt şehri Anadolu'nun kuzeydoğusunda, Çoruh vadisinde sarp bir tepenin üzerinde kurulmuştur. Şehrin kim tarafından ve ne zaman kurulduğu bilinmiyor. Bayburt, kaynaklarda Payberd, Paypert, Paipurth, Baiburt, Bâbirt gibi isimlerle kaydedilmiş, Türkiye Selçuklu Sultanı II. Mesud¹⁸ adına 1291 yılında basılan bir parada Baypirt olarak yazılmıştır.¹⁹ Bizans (Doğu Roma) İmparatorluğu zamanında Haldia Thema(tema)'sına bağlı olan şehrin kalesi İmparator Justinianos devrinde tamir görerak tahkîmâtı sağlanmışır. Bayburt bu dönemde Baiberdon olarak adlandırılıyordu.²⁰ Arapların fetihleri sırasında Ermeni Bagrat sülâlesinin hâkimiyeti altında bulunan Bayburt ve civarı, Türklerin Anadolu üzerine düzenledikleri ilk fetih hareketleri içinde yer almıştır. Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrulbey'in (1038–1063) Anadolu Seferi sırasında (1054) Bayburt, Çoruh nehri ve Karadeniz dağlarına (Parhar) kadar uzanan topraklarda Selçuklu kuvvetlerinin hücumlarına uğradı; ancak fethedilemedi. Türkler, bu bölgeyi kesin olarak Malazgirt Zaferi sonrasında ele geçirebildiler. Şehir bazan Dânişmendlilerin, bazan Saltukluların, bir ara da Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos'un (1081–1118) Trabzon Dukası olan Theodoros Gabras'ın hâkimiyeti altına geçmiştir. 1081 yılında Bizans tahtına oturan I. Aleksios, kendine muhâlif ve rakip olmasından çekindiği Theodoros Gabras'ı İstanbul'dan uzaklaştırmak düşüncesi ile Trabzon Dukalığı'na tayin etmişti. Haldialı asil bir aileden çok zeki ve cesur bir kumandan olan Gabras Trabzon'da yarı müstakil sayılabilecek bir beylik kurunca Türk-

¹⁷ 1101 Yılı Haçlı Seferleri konusunda daha geniş bilgi için bk. Işın Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", *Prof. Dr. Fikret İşıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı*, İstanbul 1995, 17-56.

¹⁸ Sultan II. Mesud hakkında geniş bilgi için bk. Muharrem Kesik, "Mesud II", *DİA*, XXIX, 342-344.

¹⁹ Osman Turan, "Bayburt", *İA*, II, 365; İsmet Miroğlu, "Bayburt", *DİA*, V, 225-226.

²⁰ Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 1993, s. 40.

lere karşı bu bölgelerde devamlı surette savaşmış çoğu zaman üstünlük elde etmiştir. Dânişmendliler ile de çok şiddetli savaşlar içine giren Gabras, Şebinkarahisar'ı Dânişmendlilerin elinden almıştır.²¹ Osman Turan,²² Dânişmendnâme'de Cânik Rumları ile yapılan mücadelelere geniş yer verilmesini tarihî gerçeklere uygun bulduğunu ve diğer müelliflerin bu konu hakkında fazla bilgi vermeyişini de coğrafi uzaklık ve daha önemli olayların başka yerlerde veya müelliflerden uzak yerlerde meydana gelmesi gibi nedenlerle açıklar. Bu yüzden kaynak yazarlarının Dânişmendli – Bizans mücadeleleri hakkında yeterli bilgiler kaydetmemiş olduklarını ve dolayısıyla Dânişmendnâme'deki bilgilerin önem kazandığını vurgular.

Birinci Haçlı Seferi'nin sonucu olarak Türklerin Anadolu'da toprak kaybı ve uğradığı sarsıntıdan faydalanmaya çalışan Bizans, Türklere karşı genel bir taarruza geçmek suretiyle sahil bölgelerinden içlere doğru ilerleme kaydetti ve bu faaliyetler içerisinde Trabzon Dukası Gabras da Dânişmendlilerin elindeki Bayburt kalesini zaptetti. Haçlılara karşı girişilen mücadelelerin ardından Dânişmend Gümüştekin Ahmed Gazi, oğlu İsmâil'in kumandasındaki bir orduyu kaybedilen Bayburt'u kurtarmak amacıyla Gabras üzerine yolladı. 1098 yılında Çoruh nehri kenarında ordugâhını kuran İsmâil, üzerine gelen Rum ordusunu mağlup etti ve onların lideri olan Theodoros Gabras'ı öldürdü. Bayburt bu şekilde Bizans işgalinden kurtarılarak yeniden Dânişmendli hâkimiyeti altına alınmış oldu.²³ Ancak Bayburt'un Dânişmendlilerin idaresi altında ne kadar zaman kaldığı bilinmiyor. Bayburt'da Dânişmendlilere ait bir esere rastlanmamıştır. Sadece Bayburt yakınlarında Dânişmend adlı bir köyün varlığını biliyoruz. Dânişmendlilerin Bayburt hâkimiyeti muhtemelen kısa sürmüştür. Bunda bölgenin Dânişmendli merkezine uzak olması, Bayburt yakınlarında Saltuklular ve Mengücekliler Beylikle-

²¹ Anna Komnene, *Alexiad*, (İng. trc. Elizabeth A. S. Dawes), *The Alexiad*, London 1928, (Trk. trc. Bilge Umar) *Alexiad Malazgirt'in Sonrası*, İstanbul 1996, s. 265, 350, trc., 261-262, 340-341. Krş. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1993, s. 134.

²² Turan, aynı yer.

²³ Komnene, s. 350, trc., 341. Turan, *Türkiye*, s. 136 ; a. mlf., *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 1993, s. 40-41.

rinin bulunması ve Dânişmendlilerin Türkiye Selçukluları, Bizans, Ermeniler ve Artuklularla uğraşmak zorunda kalmalarından dolayı bu bölgelerle yeterince ilgilenemedikleri anlaşılmaktadır.

Haçlı Lideri Bohemund'un Esir Edilmesi ve Bizans İmparatoru'nun Teklifi

Dânişmend Gümüştekin Ahmed Gazi 1098 yılından itibaren Malatya ile ilgilenmeye başladı. Malatya üzerine düzenlediği kuşatma hareketlerinden birinde şehrin yardımına gelen ünlü Haçlı Kontu Bohemund ile kuzeni Richard de Salerno'yu hem yenilgiye uğrattı hem de tutsak etti (Ramazan 493/Temmuz 1100).

Antakya prinkepsi Bohemund ile kuzeni Richrad de Salerno'nun esir alınmasından sonra meydana gelen gelişmeler, o zamana kadar Haçlılar'a karşı birlikte savaşan iki Türk hükümdarını birbirine düşürdü. Bohemund'un esir düştüğünü öğrenen Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos, bu tehlikeli düşmanı kontrol altına almak için seferber oldu ve Gümüştekin Ahmed Gazi'ye haber gönderip onu kendisine teslim ettiği takdirde iki yüz altmış bin Bizans altını (Bizantios) vermeyi vaat etti. Bu müzâkerelerden haberdar olan Türkiye Selçuklu Sultanı Kılıç Arslan, Gümüştekin Ahmed Gazi'ye müttefiki olduğunu hatırlatarak Bizans İmparatorundan alınacak bu fidyenin yarısının kendisine verilmesi gerektiğini bildirdi.²⁴

Bizans İmparatoruna teslim edilmekten korkan Bohemund ise Gümüştekin Ahmed Gazi'ye kurnazca yaklaşip eğer Aleksios'un teklifini reddeder ve bunun yarısı kadar meblağa razı olursa Antakya Prinkepsliği, Urfa Kontluğu ve Kudüs Krallığı'nın kendisiyle ittifak tesis edeceğini ve Bizans hâkimiyetindeki bazı toprakları ele geçirmesine yardımcı olacağını, Antakya'nın eski hâkimi Yağısıyan'ın ailesini serbest bırakacağını söyleyerek onu ikna etti. Bunun üzerine Bohemund Urfa, Antakya ve Sicilya'daki dost ve akraba-

²⁴ Işın Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, Ankara 1996, s. 51.

larına haber gönderip kurtulması için gerekli olan 100,000 altının toplanıp Malatya'ya getirilmesini istedi.

Bizans imparatorunun teklif ettiği fidyenin yarısını Kılıç Arslan'a kap-tırmak istemeyen Dânişmend Gümüştekin Ahmed Gazi, Bohemund'un dost ve akrabalarının getireceği daha az fidyeyi kabul ederek 1103 yılı Paskalya yortusundan kısa bir müddet önce onu Malatya'da serbest bıraktı.²⁵

Gümüştekin Ahmed Gazi'nin, Sultan I. Kılıç Arslan'ın da ele geçi-rmek istediği Malatya'yı fethetmesi (3 Zilhicce 495/18 Eylül 1102) ve yakla-şık üç yıldır elinde esir olarak tuttuğu Antakya Prinkepsi Bohemund'u fidye karşılığı serbest bırakması (1103), bölgede yeni güçlü bir Haçlı ittifakının oluşmasından endişe duyan I. Kılıç Arslan tarafından hoş karşılanmadı.²⁶ Bu nedenle sultan, Gümüştekin Ahmed Gazi'nin üzerine yürüdü ve Maraş ya-kınlarında onu hezimeye uğrattı (Zilka'de 496/Ağustos 1103).²⁷ Gümüştekin Ahmed Gazi bu olaydan bir yıl sonra Sivas'ta vefât etti (1104).

²⁵ Azimî, *Azimî Tarihi*, (yay. Ali Sevim), *Azimî Tarihi Selçuklularla İlgili Bölümler (H.430-538=1038/39-1143/44)*, Ankara 1988, s. 375; Urfalı Mateos, *Vekayinâme*, s. 221; Var-dan, *Türk Fütühatı Tarihi*, s. 188; Anonim *Süryani Vekayinâmesi* (nşr. J.B. Chabot), *Chronicon (syriacum) ad annum chr. 1203/4 pertinens, Corpus Scriptorum Christiano-rum Orientalium* (trc. A.S. Tritton), Paris 1918; "The First and Second Crusades from an Anonymos Syriac Chronicle", *JRAS*, January s. 69-101, April s. 273-305, (London 1993), s. 75; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, (nşr. C.J. Tornberg), Beyrut 1979, (trc. Ab-dülkerim Özeydın), İstanbul 1987, X, 345; X, 281; Ebu'l-Ferec (Bar Hebraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, (çev. Ömer Rıza Doğrul), Ankara 1987, II, 341-343; Müneccimbaşı, *Câ-mi'ü'd- düvel*, s. 208; W. B. Stevenson, *The Crusaders in the East*, Cambridge 1907, s. 74; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, (çev. Fikret İşıltan), Ankara 1992, II, 31-32; Turan, *Türkiye*, s. 114; Urfalı Mateos (s. 222), Dânişmend Gümüştekin Ahmed Gazi'nin Richard'ı Bizans İmparatoru Aleksios'a hediye olarak takdim ettiğini ve buna karşılık imparatorun da Gümüştekin'e kıymetli hediyeler gönderdiğini kaydeder.

²⁶ Krş. Işın Demirkent, " Antakya Prinkepsi Bohemund'un esir alınması Niksar'da hapse-dilmesi ve Serbest Bırakılması (1100-1103) ", *Niksar'ın Fethi ve Dânişmendliler Döne-minde Niksar Bilgi Şöleni Tebliğleri*, Niksar 1996, s. 3-7.

²⁷ İbnü'l-Kalânisi, *Zeylû Tarihi Dimaşk* (nşr. H. F. Amedroz), Beyrut 1908, s. 143; Urfalı Mateos, s. 261. Krş. Turan, *Türkiye*, s. 107, 145; Özeydın, *DİA*, "Dânişmendliler", s. 470.

Emîr Gazi Dönemi (1104 – 1134)

Dânişmend Gümüştekin Ahmed Gazi'nin yerine oğullarından Emîr Gazi geçti. O, başlangıçta Türkiye Selçukluları'na tâbi olduysa da I. Kılıç Arslan'ın ölümünden (1107) sonra Anadolu'daki bazı Selçuklu topraklarını kendi sınırları içine aldı ve Anadolu'da en önemli güç haline geldi. Dâmadı Sultan I. Mesud'a bıraktığı Konya ve çevresi hariç Malatya'dan Sakarya'ya kadar uzanan topraklar üzerinde hâkimiyet sağladı. Bu durum onu dâmadı Sultan I. Mesud'un kardeşi Melik Arab ile karşı karşıya getirdi. Melik Arab görünürde Selçukluların elindeki Malatya'nın Emîr Gazi tarafından işgal edilmesini bahane ediyor ama gerçekte ise Emîr Gazi ile güçbirliği yapmış olan ağabeyi Mesud'un elinden Konya tahtını kapmaya çalışıyordu. Bu nedenle Melik Arab beraberinde bulunan 30.000 kişilik ordusuyla önce Mesud'un üzerine yürüdü. Nerede yapıldığı bilinmeyen bu savaşın galibi Melik Arab olmuştu (1126). Yenilgiye uğrayan Sultan I. Mesud derhal İstanbul'a giderek İmparator Ioannes Komnenos'tan yardım istedi. Buradan istediklerini alan sultan hemen kayınpederi Emîr Gazi ile kuvvetlerini birleştirerek kardeşi Arab'ın üzerine yürüdü. Mağlup olan Melik Arab, Kilikya Ermeni Hâkimi I. Toros (Thoros)'un (1100 – 1129) yanına kaçtı. Arab bu defa Ermenilerden aldığı yardımla 1127 yılı Yaz'ında Emîr Gazi'ye saldırarak onu hayli sıkıntıya düşürdü. İki taraf arasında yapılan savaşları her defasında kazanan Emîr Gazi oldu. Ancak mücadelesinden yılmayan Melik Arab sonunda İmparator Ioannes'e sığındı. Bizans İmparatoru kendisine gereken yardımı sağlamıştı. Ancak Melik Arab muhtemelen bu sıralarda vefât etmiştir.²⁸ Yenilen tarafa yardım ederek Türk beyleri arasındaki güçler dengesinin bozulmasına fırsat vermek istemeyen Bizans İmparatorluğu bu sayede savaşmaksızın düşmanlarının kuvvetini eritmeyi amaçlıyordu. İmparator Ioannes, hem Sultan I. Mesud'a hem de Emîr Gazi'nin rakibi olan Melik Arab'a aynı amaç doğrultusunda yardım etmiştir.

²⁸ Melik Arab'ın Emîr Gazi ve Sultan Mesud ile yaptığı mücadele hakkında geniş bilgi için bk. Muharrem Kesik, "Melik Arab", *İÜEF. Tarih Dergisi*, (İstanbul 2003), sy. 38, s. 17-26.

Emîr Gazi 1129 yılında Ankara, Çankırı, Kastamonu ve Karadeniz sahillerini kontrol altına aldı.²⁹ Karadeniz sahillerine akınlarda bulunan Emîr Gazi, Kasianus (Casianus) adlı Bizanslı bir vâli idaresinde bulunan yerleri ele geçirdi. Aslında bu vâli emri altındaki bu sahil şeridini kendi isteğiyle, Emîr Gazi'nin yanına giderek ona teslim etti. Emîr Gazi de Kasianus'a kendi memleketinde bir yer vererek hizmetine aldı.³⁰ Emîr Gazi 1130 yılında da Ermeni Prensi I. Leon'un yardım çağrısı üzerine Çukurova'ya inip Anazarba'yı (Anazarva, Dilekkaya kalesi) işgal eden Antakya Prinkepsi II. Bohemund'u mağlup etti.³¹ Bu arada onun Çukurova bölgesinde bulunmasından istifade eden Bizans İmparatoru Ioannes Komnenos, Kastamonu üzerine sefere çıktı. İmparatorun çok kalabalık bir ordu ile ve ağır kuşatma makineleri ile üzerine geldiğini haber alan şehrin askerî valisi mücadeleye girmedi. Şehri terketmeyi tercih etmişti. Bu nedenle imparator hiç zorlanmadan sulh yolu ile şehri istilâ etti.³² Buna rağmen beraberinde çok sayıda esir de götürdü.³³ Süryani Mikhail³⁴ İmparator Ioannes'in bu seferi sırasında Kastamonu dışında yine aynı bölgede bulunan iki kaleyi daha zaptettiğini kaydediyor ancak bu kalelerin adlarını zikretmiyor. Yine Süryani Mikhail'in kaydına göre söz konusu kaleler imparator kuvvetleri karşısında savunma yaparak direndikleri için zaptedilmelerinin ardından tahrip edildiler.³⁵

²⁹ Süryani Mikhail, II, 92; Ebu'l-Ferec, II, 363; *Anonim Süryani*, s. 89-90. Krş. Runciman, II, 173; Yınanç, "Dânişmendliler", *İA.*, III, 470; Özeydin, "Dânişmendliler", a.g.m., s. 470.

³⁰ Süryani Mikhail, Aynı yer; Ebu'l-Ferec, II, 363.

³¹ Azîmî, s. 45, trc. s. 53. Krş. Urfalı Mateos, s. 285 n.164; Claude Cahen, *Pre-Ottoman Turkey. A general survey of the material and spritual culture and history 1071-1330*, London 1968; (çev. Yıldız Moran), *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, İstanbul 1984, s. 107; Yınanç, a.g.m., s. 470.

³² Ioannes Kinnamos, *Epitome Historiarum*, *CSHB.*, (nşr. I. Meinecke), Bonn 1836, (Fr., J. Rosenblum), *Chronique*, Paris 1972, s. 13, Trk. trc. Işın Demirkent, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı(1118-1176)*, Ankara 2001, s. 11-12; Niketas Khoniates, *Historia*, (çev. Fikret İşıltan), Ankara 1995, s. 12. Krş. Turan, *Türkiye*, s. 171; Özeydin, *İslâm Târîhi*, VIII, 60.

³³ Niketas, s. 12.

³⁴ *Vekayinâme*, II, 99.

³⁵ Bk. Aynı yer.

Ioannes, 1131 yılında Türkler üzerine tekrar sefere çıkarak sahilde bir kale inşâ ettirdi. Ancak tam Türklerle savaşacağı sırada kardeşi Isaakios tahtı ele geçirme teşebbüsünde bulununca derhal İstanbul'a döndü. Isaakios ise başarılı olamayarak önce Sultan Mesud'a sonra da Emîr Gazi'ye sığındı. Dânişmendli hükümdarı ise bu durumdan dolayı çok memnun olarak ona gereken itibarı gösterdikten sonra Isaakios'u Trabzon Rum Dukası Konstantin Gabras'ın yanına gönderdi.³⁶

Emîr Gazi'nin 1131'de çıktığı Çukurova seferi sonunda Ermeni hâkimi I. Leon yıllık haraç vermeyi kabul etti.³⁷ Emîr Gazi Malatya'ya dönünce, Sultan Mesud ile Trabzon'da bulunan Isaakios da oraya gelip kışı beraber Malatya'da geçirdiler.³⁸ Daha sonra Emîr Gazi ve Sultan Mesud, sahil civarında yaptıkları akınlar sırasında Zinin adlı bir kaleyi kuşattılar, ancak zaptına muvaffak olamayınca kaledeki Haçlılardan 4.000 dinar alıp onlarla sulh aktettiler.³⁹ Sonra Emîr Gazi 1132'de Kastamonu'yu Bizanslılardan geri aldı.⁴⁰ Muhtemelen onun bu seferinde yanında dâmadı I. Mesud da bulunuyordu.

³⁶ Süryani Mikhail, II, 96.

³⁷ Emîr Gazi'nin I. Leon'a yardımı ve Kilikya Seferi hakkında geniş bilgi için bk. Turan, *Türkiye*, s. 170-171; Mehmet Ersan, *Türkiye Selçukluları Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, İzmir 1995, (basılmamış doktora tezi), s. 27-29. Emîr Gazi bu seferi sırasında, Urfa Kontluğu arazisine de akında bulundu. Bu sırada ağır hasta olan Urfa Kontu I. Joscelin sedye üzerinde ordusunu sevk ve idare ederek Dânişmendliler'e karşı yürüdüyse de yolda öldü. Onun ölüm haberini alan Emîr Gazi, Haçlıların içinde buldukları bu kötü durumdan faydalanmak yerine oğlu II. Joscelin'e faziyede bulunmak ve aralarındaki savaşı durdurduğunu bildirmek suretiyle büyük bir âlicenâplık ve mertlik örneği sergilemiştir. Bk. Süryani Mikhail, II, 97 vd. Krş. Turan, s. 171; Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146)*, Ankara 1987, II, 98, n. 407, 99, n. 409-412.

³⁸ Süryani Mikhail, aynı yer.

³⁹ Süryani Mikhail, II, 98. Süryani Mikhail (aynı yer), bu kalenin adını "Zynyn" olarak kaydeder.

⁴⁰ Kinnamos, s. 14, trc. 12 ; Niketas, s. 13; Süryani Mikhail, II, 100. Krş. F. Chalandon, *Alexis Comnène. Les Comnène, Jean II Comnène et Manuel I Comnène*, Paris 1910-1912, II, 86; Turan, *Türkiye*, s. 172.

Kinnamos⁴¹ Kastamonu Emîr Gazi tarafından kuşatıldığında Ioannes'in karısı İmparatoriçe Eirene'nin henüz öldüğünü ve kendisinin de hasta olduğunu belirtir. Buna karşın Süryani Mikhail, İmparator Ioannes'in, Kastamonu'nun yeniden Dânişmendlilerin eline geçtiğini haber alınca Batı Karadeniz Bölgesi üzerine yeni bir sefere çıktığını ancak henüz yolda iken karısının ölümü ve tahtının vârisi olan oğlunun hasta olduğuna dair aldığı haber üzerine derhal İstanbul'a geri dönmek zorunda kaldığını kaydeder.⁴²

Emîr Gazi 1133 yılında Süryani Mikhail'in Albara olarak adlandırdığı Rumlara ait olan bir kaleyi savaşla ele geçirdikten sonra tahrip edip kale halkını esir etti.⁴³

Melik Muhammed Dönemi (1134-1142)

Emîr Gazi 1134 (528) tarihinde öldü.⁴⁴ Emîr Gazi'nin Muhammed, Yağıbasan, Yağan ve Aynüddeve isimlerinde dört oğlu vardı. Yerine Muhammed geçti.⁴⁵ Ancak kardeşlerinden Aynüddeve ile Yağan ona karşı isyan ettiler. Melik Muhammed, Yağan'ı 1135'te öldürttü, fakat diğer kardeşi Aynüddeve, onun elinden kurtularak Malatya'ya kaçmayı başardı. Emîr Gazi'nin ölümü ve onun oğulları arasında çıkan taht mücadeleleri sonucu Dânişmendliler'in düşükleri bu zor durumdan istifade etmeye çalışan Sultan I. Mesud, Emîr Gazi'nin dâmadı olarak Dânişmendli topraklarından pay almaya çalışıyordu. Bu durumdan yararlanmak isteyen bir başka kişi de Bizans İmparatoru Ioannes olmuştu. O, Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud ile bir ittifak aktetti⁴⁶ ve ondan aldığı kuvvetlerin yardımı ile Dânişmendlilerin hâ-

⁴¹ *Historia*, s. 14; trc., s. 12.

⁴² *Vekayinâme*, s. 100.

⁴³ *Vekayinâme*, s. 99. Krş. Turan, *Türkiye*, s. 172.

⁴⁴ Azîmî, s. 49, trc., s. 58; Süryani Mikhail, II, 103; Ebu'l-Ferec, II, 367; *Anonim Süryani*, s. 99-100. Krş. Chalandon, II, 88; Turan, *Türkiye*, s. 172; Cahen, s. 217; Merçil, s. 255; Özeydin, a.g.m., s. 470; Irene Melikof, "Danishmendids", *ET*, II, 110; Yınanç, a.g.m., s. 470.

⁴⁵ Süryani Mikhail, II, aynı yer; *Anonim Süryani*, s. 275; Ebu'l-Ferec, II, 367.

⁴⁶ Kinnamos, s. 14, trc., 12-13; Niketas, s. 13. Krş. G. Finlay, *History of The Byzantine and Greek Empires*, London 1854, s. 172; Chalandon, II, 89; J. Deguignes, *Hunların, Türkle-*

kimiyeti altındaki Çankırı'ya taarruz etti.⁴⁷ İsyan eden kardeşleri, Bizans İmparatoru Ioannes ve onu destekleyerek Dânişmendliler'i zayıflatmaya çalışan eniştesi Mesud üçgeninde sıkışan Melik Muhammed, çareyi Sultan Mesud'u Bizans ile yaptığı ittifaktan koparmakta buldu. Bu nedenle eniştesine yazdığı bir mektupta diğer bazı hususların yanısıra özellikle Bizans imparatoru ile yapılan ittifak yüzünden Türk çıkarlarının zarar gördüğüne işaret ediyordu.⁴⁸ Aynı millettten oldukları için aslında birbirleriyle savaşmak değil ittifak yapmaları gerektiğine dikkat çekiyor ve onu Bizans'ın yanından ayrılarak kendi tarafına geçmekle en doğrusunu yapacağına inandırmaya çalışıyordu. Muhammed için Mesud'u ikna etmek kolay olmadı ama yine de bunu başardı. Bir gece Sultan Mesud imparatorun yanında bulunan kuvvetlerini geri çekti ve Bizanslılar bu yüzden güç durumda kaldılar. Onlar kuşatmayı kaldırarak Rhyndakos (Kirmastı çayı) kıyısına çekilmek zorunda kaldılar.⁴⁹ İmparator kışı burada geçirdikten sonra Dânişmendli hâkimiyeti altındaki Kastamonu ve Çankırı şehirlerini kuşattı. Sonuçta Çankırı'yı zapteden Ioannes, burada ele geçirdiği Türk esirleri de İstanbul'a gönderdi.

Ancak imparatorun geri çekilmesinden sonra Türk kuvvetleri kısa sürede zaptedilen yerleri yeniden ele geçirdi.⁵⁰ Ioannes'in 531'deki (1137) Kilikya seferi⁵¹ sırasında Melik Muhammed ile Sultan Mesud da bu durumdan istifade ile Bizans topraklarında fetihlere devam etmişlerdir. Onlar bu arada Karadeniz sahillerine ve Sakarya boylarına kadar ilerlediler.⁵²

---

rin, Moğolların ve Daha Sair Tatarların Tarih-i Umûmîsi, (trc. Hüseyin Cahid), İstanbul 1924, IV, 69; Erdoğan Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, Ankara 1993, s. 256.

⁴⁷ Turan (*Türkiye*, s. 173), Çankırı vâlisinin o sırada hayatta olmadığı için şehri kısmın müdafaaya çalıştığını kaydeder. Ancak kaynak göstermez.

⁴⁸ Niketas, s. 13.

⁴⁹ Kinnamos, s. 14-15, trc., 13; Niketas, s. 13.

⁵⁰ Niketas, s. 13-14. Krş. Yınanç, *a.g.m.*, s. 471.

⁵¹ Ioannes'in, Kilikya Seferi hakkında geniş bilgi için bk. Niketas, s. 14-20. Krş. C. Le Beau, *Histoire du Bas Empire*, Paris 1824-1836, XVI, 21-46. Bizans imparatorunun bu seferi hakkında Işın Demirkent, Bizans, Haçlı, Ermeni ve İslamî kaynakları kullanmak suretiyle oldukça geniş bilgi verir (*Urfa*, II, 116-129).

⁵² Niketas, s. 20-21. Krş. Deguignes, IV, 70.

Melik Muhammed'in Kilikya ve Karadeniz Bölgesi'ne Yaptığı Akınlar

534 (1139) yılında Melik Muhammed Kilikya bölgesinde akınlarda bulunarak Bizans İmparatorluğu'nun elindeki Bahgai? ve Gabnoupert (Gabnupirath?) adındaki kaleleri ele geçirdi.⁵³ Melik Muhammed güneydeki faaliyetlerini tamamladıktan sonra yine aynı yıl içinde Karadeniz sahilinde bulunan Kasianus (Casianus) ülkesini fethetti. Burada bulunan serveti yağma ederek halkını esir etti ve hepsini köle olarak sattı.⁵⁴

Bizans İmparatoru Ioannes Komnenos'un Niksar Kuşatması (1139 - 1140)

Bizans İmparatoru Ioannes, Suriye seferinde iken Dânişmendli Melik Muhammed ile Sultan Mesud Bizans arazisinde fetih hareketlerine devam etmişlerdi. İmparator İstanbul'a döndükten sonra 1139 yılı İlkbahar sonunda⁵⁵ ordusuyla Ulubat'dan harekete geçti. Onun hedefi Anadolu'da kendisi için daha tehlikeli gördüğü Dânişmendliler idi. İmparator bir süre sonra Dânişmendli topraklarına girdi. Bu sıralarda artık kış mevsiminin etkileri yavaş yavaş kendini göstermeye başlamıştı. Kışın sert geçmesi imparator ve ordusunu güç durumda bıraktı. Onlar yolda ilerlerken yiyecek maddeleri tükeni ve binek hayvanlarının bir kısmı da telef oldu. Onları gizlice takip eden ve durumun farkına varan Türk birlikleri, Bizanslılar üzerine saldırarak mallarını yağmalıyorlardı. Bu baskınlar sırasında iş sık sık açık savaşa da dönüşüyor ve her seferinde Bizans ordusu bozuluyordu. Niketas'ın şu ifadesi bize Türklerin bu tarz savaşta ne kadar usta olduklarını göstermektedir:

⁵³ Süryani Mikhail, II, 155; Ebu'l-Ferec, II, 375.

⁵⁴ Süryani Mikhail, Aynı yer; Ebu'l-Ferec, Aynı yer. Bu bölge Emîr Gazi döneminde Dânişmendlilerin egemenliğine geçmişti. Bu bilgilerden anlıyoruz ki, Kasianus bölgesi Emîr Gazi'nin ölümünden sonra kaybedilmiştir.

⁵⁵ Niketas, s. 22. Süryani Mikhail (II, 116), 1141 tarihini kaydeder. Ancak bu, imparatorun İstanbul'a dönüş tarihidir.

“ Türkler atlarının süratine güvenerek yoğun bir bulut gibi ansızın Bizanslıların üzerine çöküyor ve onlar daha mızraklarını kullanamadan rüzgâr gibi ortadan kayboluyorlardı.”⁵⁶

İmparator savaş atlarının kaybını telâfi etmek için bütün orduyu dolaşarak en iyi durumdaki atları toplayıp bunları mızrakla savaşmayı bilen Bizanslılara ve Latinlere dağıttı. Böylece adamlarına, Türklere karşı biraz daha etkili olma imkânını sağladı. Bundan sonraki çarpışma sırasında yayalar da, atlıların arkasında sayılarını olduğundan fazla göstermek amacıyla savaş flamalarını yükseğe kaldırdılar. Türkler bu mızraklı saldırı karşısında düşmanlarına fazla zarar veremeyeceklerini anladıklarından geri çekildiler.⁵⁷ İmparator bundan sonra Dânişmendliler’in eski merkezi olan Niksar’ın önüne kadar gelerek burayı kuşatma altına aldı (1140).⁵⁸ Burada ve civar şehirlerde bulunan Hristiyanların ihanetinden endişe duyan Türkler, böyle zor bir anda onları sürekli kontrol altında tutmaya çalıştılar.⁵⁹ Süryani Mikhail’in, “iki ordu altı ay birbirine karşı karargâh kurmuş vaziyette kaldı “ kaydından⁶⁰ imparatorun herhangi bir saldırıda bulunmadan Niksar’ı altı ay muhasara ettiği anlaşılmaktadır. Ioannes bundan sonra şehre saldırdı ve iki taraf arasında birçok çarpışma vuku buldu.⁶¹ Uzun süren kuşatma ve savaşlar nedeniyle Bizans ordusunda yorgunluk, hayvan ve yiyecek madde sıkıntısı çe-

⁵⁶ Historia, s. 22.

⁵⁷ Niketas, s. 22-23.

⁵⁸ Kaynaklar imparatorun, Niksar’ı ne zaman kuşatma altına aldığı tarih vererek açık bir şekilde ortaya koymamışlardır. Bu nedenle Bizanslılar ile Türkler arasında daha önce cereyan eden savaşların 1139 yılı Kış aylarında meydana geldiği ve imparatorun 1141 yılı başında İstanbul’a döndüğü düşünülürse onun Niksar’ı 1140 yılı başında muhasara altına aldığı söylenilebilir. Bk. Runciman, II, 180.

⁵⁹ Süryani Mikhail (aynı yer), “...İmparatorun adını, düşünmeden ağzına alan karşısında kılcı görüyor ve çocukları ile evi gaspediliyordu.... “ diyerek durumun ciddiyetini ortaya koymaktadır.

⁶⁰ *Vekayinâme*, aynı yer. Krş. Chalandon, II, 180.

⁶¹ Niketas, s. 23. Bu çarpışmalardan birinde imparatorun küçük oğlu Manuel’in babasının haberi olmadan ve tedbirsizce Türklerin yoğun olduğu bir yerde mızrağıyla saldırıya geçmesi üzerine Ioannes, ordusunun önünde oğlunu övmüşse de az sonra çadırında bu yaptığından dolayı onu azarlamış ve dövmüştür (Niketas, aynı yer. Krş. Kinnamos, s. 22 vd., trc., 19).

kilmeye başlandı. Bir çarpışma öncesi imparator, İtalya'dan gelmiş ünlü bir şövalyenin savaşa atsız katıldığını görünce, yanında at süren yeğeni Ioannes'e üstünde bulunduğu Arap atını bu İtalyan'a vermesini emretti. Ancak emre uymayan yeğen, imparatora itiraz ederek İtalyan şövalyeyi düelloya davet etti. Fakat imparator kararında dayatınca Ioannes de atını şövalyeye vermek zorunda kaldı ve hışımla başka bir ata binerek, süratle Türklerin tarafına yöneldi. Onların yanına geldiğinde mızrağını ters çevirdi, miğferini çıkardı ve Türklerin safına geçti. Ioannes daha sonra da Konya'ya giderek Müslüman oldu ve Sultan Mesud'un kızı ile evlenerek Konya'da yerleşti.⁶²

İşte kuşatmanın en sıcak anında imparatorun yeğeninini karşı saflara geçmesi, Bizans ordusunun maneviyatını bozarken Türklerin morallerinin ve dayanma gücünün artmasına neden oldu. İmparator bu olaydan sonra yeğeninini Türklere Bizans ordusunun kötü durumu hakkında bilgi vereceğini, kuşatmanın aleyhine dönebileceğini ve artık bir netice elde edemeyeceğini anlayarak muhasaraya son verdi ve 2 Cemâziyelâhir 535 (13 Ocak 1141) günü İstanbul'a ulaştı.⁶³ O, geri çekilişini karşı tarafa hissettirmemeye çalıştı ise de bu fayda vermedi. Geri dönüş yolunda Türkler, Bizans ordusunun ardçılarına devamlı saldırmak suretiyle uzun süre onların peşini bırakmadılar. Kaynaklarda, İmparator Ioannes'in Niksar kuşatması sırasında Sultan Mesud'un Dânişmendliler'e yardım ettiğine dair açık bir bilgi yoktur. Ancak imparatorun yeğeninini Bizans saflarını terkederek Sultan Mesud'a sığınması onun bu kuşatmada Melik Muhammed'e destek verdiğini göstermektedir.

Melik Muhammed 6 Aralık 1142 (15 Cemaziyelevvel 537) tarihinde Kayseri'de öldü.⁶⁴ Muhammed, babası Emîr Gazi ve dedesi Gümüştekin ka-

⁶² Niketas, s. 23. Krş. Runciman, II, 180.

⁶³ Niketas, s. 24; Süryani Mikhail, II, 117; Ebu'l-Ferec, II, 376. Krş. Le Beau, XVI, 47-50; Finlay, s. 160-161; Chalandon, II, 177-180; Runciman, II, 180, 218; Cahen, s. 108; Turan, s. 176-177.

⁶⁴ Azîmî (s. 56, trc. s. 65) ve İbnü'l-Kalânîsî (s. 275), 536-1141/1142; İbn Hamdûn (*Kitabu't-Tezkire*, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., III. Ahmed nr. 2948/ XII, vr. 179a) ve İbnü'l-Esrîr (XI, 92, trc. XI, 89), 537-1142/1143; Süryani Mikhail (II, 119), 6 Aralık 1143 ve Ebu'l-Ferec (II, 376), yalnız 1143 ; Papaz Grigor (*Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi* 952-

dar olmasa bile yine de çok başarılı bir hükümdar idi. Çünkü babasının ölümü ile ortaya çıkan karışıklıklara son vermiş Bizans İmparatorluğu'nun zaptettiği Batı Karadeniz topraklarını geri almış, imparatorun Niksar önünden eli boş olarak dönmesini sağlamış, Ermeni ve Haçlılara karşı başarı ile mücadele etmiştir. Niketas Khoniates,⁶⁵ Dânişmendli Melik Muhammed'den "Bizans şehirlerinin en tehlikeli düşmanı, cesur ve dik başlı kimseler olan Dânişmendliler" diye bahsetmektedir.

Sultan Mesud'un, İmparator Manuel Yüzünden Malatya Kuşatmaları'nı İptal Etmesi

Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud, Yağıbasan üzerine yürüyüp hâkimiyeti altındaki Sivas'ı tahrip edip geri döndükten sonra Malatya Dânişmendli Meliki Aynüddeve'yi, iktasını arttıracığı vaadiyle itaate davet etti. Aynüddeve ise aynı zamanda Mesud'un yeğeni olan karısını sultanın huzuruna göndererek onu bu düşüncesinden vazgeçirmeye çalıştı. Ancak bunu kabul etmeyen Sultan Mesud, Malatya'yı 17 Haziran 1143 (1 Zilhicce 537) günü kuşattı.⁶⁶ Fakat üç ay süren muhasara sırasında ciddi bir hücum yapmadı. Sadece beklemekle yetindi. Bu süre zarfında Aynüddeve şehir halkını ve özellikle ileri gelenleri, askerlerine vermek üzere topladığı vergilerle sıkıştırıyordu. Askerlerine bol para vererek onların daha azimli müdafaa yapmaları

1136 Ve Papaz Grigor'un Zeyli 1136-1162, trc. Hrant D. Andreasyan , Ankara 1987, s. 296) ise, 1143/1144 yılını kaydeder. Tüm bu kayıtlardan kesin bir tarih belirlemek mümkün değildir. Ancak Azîmî, İbnü'l-Kalânîsî ve İbnü'l-Esîr'in kayıtlarında yer alan 1142 yılı ile yalnız Süryani Mikhail'in kaydettiği gün ve ay birleştirilirse, 6 Aralık 1142 tarihi ortaya çıkar ki, bu tarih, olayların akışına uygun düşmektedir. Krş. Runciman, II, 219, Cahen, s. 109; Demirkent, *Urfa*, II, 130, n. 571; Merçil, *a.g.e.*, s. 121. Turan (*Türkiye*, s. 17 -179), Melik Muhammed'in 6 Aralık 1143'te öldüğünü sonrasında Sultan Mesud'un, Aynüddeve'nin hâkimiyetindeki Malatya'yı 17 Haziran 1143'te kuşattığını kaydetmek suretiyle, Muhammed'in ölüm tarihinde kronolojik hataya düşer. Zaten Süryani Mikhail'in kaydettiği yılın yanlış olduğu, Melik Muhammed'in ölümünden sonra meydana gelen olayları 1143 yılının başlarında (17 Şubat) göstermesinden anlaşılıyor (bk. *Vekayinâme*, II, 119-120).

⁶⁵ *Historia*, s. 32.

⁶⁶ Azîmî, s. 57, trc., s. 66; Süryani Mikhail, Aynı yer. Ebu'l-Ferec (II, 377), 17 Nisan 1143 tarihini kaydeder. Krş. Turan, *Türkiye*, s. 179.

için çaba harcıyordu. Sultan Mesud'un bu bekleyişi ise halk tarafından sihire yoruldu. Bu sırada Bizans İmparatoru Ioannes'in (1118 – 1143) Kilikya'da ölümü üzerine ordunun idaresini devralan küçük oğlu Manuel'in süratle İstanbul'a dönerken Selçuklu sınırlarına tecavüz etmesi üzerine Sultan Mesud, 2 Rebi'ulevvel 538 (14 Eylül 1143) tarihinde Malatya kuşatmasını kaldırdı ve şehir önünden uzaklaştı. Yeni imparatorun Selçuklu topraklarına girmesi sayesinde Malatya'nın Dânişmendli beyi bir süreliğine de olsa kuşatılmaktan kurtulmuş oldu. Sultan Mesud, 1144 yılında burayı ikinci kez kuşattı. Sultanın üç ay süren bu kuşatması sırasında da herhangi bir savaş yapılmadı. Malatya'yu ele geçirmeye muvaffak olamayan sultan askerlerine işe yarayan herşeyi almalarını emretti. Bunun üzerine askerler Malatya civarındaki halkı esir alıp beraberlerinde getirdiler. Sultan 13 Safer 539'de (15 Ağustos 1144) muhasaraya son verip geri döndü. Çünkü Bizans İmparatoru Manuel Komnenos'un (1143 – 1180) büyük bir ordu ile Selçuklu topraklarına doğru harekete geçtiğini haber almıştı. Böylece Malatya Dânişmendlileri, Bizans İmparatoru Manuel Komnenos'un sayesinde bir kez daha Selçuklu kuşatmasından kurtulmuş oluyordu.⁶⁷

Melik Yağıbasan Dönemi (1142 – 1164)

Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud'un 1155 yılında ölümü üzerine tahta oğlu II. Kılıç Arslan geçti. Bu olay, Türkiye Selçukluları karşısında kaybettiği toprakları geri almaya çalışan Dânişmendli Yağıbasan'ı harekete geçirdi. Yağıbasan, Bizans İmparatoru Manuel Komnenos'un Sultan II. Kılıç Arslan aleyhine kurduğu ittifaka da katılarak imparatorun yardımını temin etti. Melik Yağıbasan bu desteğe karşılık 1157'de Dânişmendli sınırlarına kattığı Bafra ve Ünye'yi Bizans'a iade etti. Bizans İmparatoru Manuel Komnenos, Musul Atabegi Nüreddîn Mahmûd Zengî, Dânişmendli beyleri Yağıbasan, Zülkarneyn ve Zünnûn, Sultan II. Kılıç Arslan'ın kardeşi Ankara ve Çankırı Meliki Şâhinşâh gibi Türkiye topraklarında hâkimiyet icrâ eden

⁶⁷ Süryani Mikhail, II, 123-124; Ebu'l-Ferec, II, 377.

hükümdarların oluşturduğu ittifak karşısında, tahtını korumakta zorluk çeken Sultan II. Kılıç Arslan, bu birliği mutlaka dağıtmalıydı. Aksi takdirde bu ittifaka karşı başarı kazanması mümkün değildi.

İşte bu nedenle Sultan Kılıç Arslan, Bitinya Emîri Süleyman'ı imparatora göndererek antlaşma teklifinde bulundu. Papaz Grigor'un kaydına göre,⁶⁸ 1160 yılında Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan, Elbistan ve buraya bağlı yerleri Yağıbasan'a terk etmiş buna karşılık aralarında bir barış imzalamışlardır. Şüphesiz sultan bu barış ile onu İmparator Manuel'in kurduğu ittifaktan ayırmaya çalışıyordu. Ancak daha sonraki gelişmelerden de anlaşıldığına göre bu barış çok kısa sürmüştür.

Sultan II. Kılıç Arslan, Erzurum Saltuklu hükümdarı İzzeddin Saltuk'un kızı ile nikâhlanmıştı. Sultanın eşi zengin çeyizlerle Erzurum'dan Konya'ya gönderilmişti. Bunu haber alan Yağıbasan, Kılıç Arslan'a olan düşmanlığı sebebiyle gelin alayının yolu üzerinde pusu kurarak gelini ve çeyizini ele geçirdi. Sonra gelin hanımı, yeğeni Kayseri Meliki Zünnûn ile evlendirmek istedi. Ancak gelinin Kılıç Arslan'a nikâhlı olması ve İslâm dinine göre başka biri ile evlenmesi câiz olmadığından din adamlarından buna bir çözüm yolu bulunmasını istedi. Din adamları da gelinin dininden dönmesi halinde nikâhının düşeceğini söylediler. Bunun üzerine gelin hanım zorla dininden çıkarıldı sonra da yeniden İslâmiyet'e döndürüldü. İşte bu hile-i şer'iyeye sonucunda Zünnûn ile evlendirildi.⁶⁹

Yağıbasan'ın yaptıkları Sultan II. Kılıç Arslan'ı çok kızdırdı. O, derhal ordusuyla Yağıbasan'ın üzerine yürüdü. Her iki ordu arasında uzun süren çatışmalar çok kan dökülmesine neden oldu. Sonunda Sultan Kılıç Arslan Bizans ordusu tarafından desteklenen Dânişmendli kuvvetleri karşısında mağ-

⁶⁸ Papaz Grigor, s. 314.

⁶⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, XI, 317, trc., XI, 257. Süryani Mikhail'in *Vekayinâme*'sinin (s.190) Ermenice metninde bu olay biraz daha farklı anlatılır. Buna göre, Sultan Kılıç Arslan Saltuk'un kızı ile evlenmek istemiş ancak Saltuk kızını Yağıbasan'ın isteği üzerine Malatya emîri ile evlendirmiştir. İşte bu duruma kızın Kılıç Arslan, Yağıbasan üzerine yürümüş ve mağlup olup savaş meydanından firar etmiştir.

lup olmaktan kurtulamadı(1162).⁷⁰ Yağıbasan, sultanın karargâhını ele geçirip altın tahtlarını ve diğer kıymetli eşyasını aldı. Aralarında bir mütareke imzalanınca aldıklarını sultana geri verdi.⁷¹ Bu olayın 1164 veya 1165 yıllarında meydana geldiğine dair rivayetler de vardır.⁷²

Bizans İmparatoru Manuel, her iki Türk hükümdarına da gizliden adamlar göndererek aralarındaki mücadeleyi körüklüyordu. Onun amacı, şüphesiz birbirleri ile savaşa tutuşmuş olan Dânişmendlilerden ve Selçuklulardan tamamen kurtulabilmektir. Ancak o, Kılıç Arslan'ı kendisi için daha tehlikeli bulduğundan Yağıbasan'a para ve silah yardımıyla bulunmaktaydı.⁷³ Sultan II. Kılıç Arslan Anadolu'daki rakipleri ve özellikle de Yağıbasan'a karşı kesin bir üstünlük kurabilmek için Bizans imparatorunun taraf-sızlığını sağlamak zorunda idi. Bu nedenle o sırada yanında bulunan Bizanslı Christopher'i İmparator Manuel'e göndererek İstanbul'a gelmek istediğini bildirdi.⁷⁴ İmparator bu isteğe olumlu cevap verince de İstanbul'a gitti.⁷⁵ Burada imparator ile bir antlaşma imzaladı. İmparatorun yeterince taviz koparabilmek için ele geçirdiği takdirde Dânişmendli Yağıbasan'ın merkezi olan Sivas'ı da Manuel'e vermeyi vaad etti. Kinnamos,⁷⁶ imparator ile sultan arasında yapılan antlaşmadan büyük bir tedirginlik duyan ittifak üyesi Türk hükümdarlarının imparatorun huzuruna İstanbul'a elçiler göndererek sultan ile barışmak istediklerini kaydeder. Manuel, elçilerin sultan ile görüşmelerine

⁷⁰ Süryani Mikhail (s. 189 –Ermenice Metin) bu olayın tarihini 1161 olarak kaydetmiştir.

⁷¹ Bu konu hakkında geniş bilgi için bk. Turan, *Türkiye*, s. 197-201; Abdülhaluk Çay, *II. Kılıç Arslan*, Ankara 1987, s. 24-39.

⁷² İbnü'l- Esir, XI, 317, trc., XI, 257-258.

⁷³ Niketas, s. 81. Kinnamos (s. 199-200, trc., 145), İmparator Manuel'in Çankırı-Ankara meliki ve Kılıç Arslan'ın kardeşi Şahinşah ile Kayseri, Amasya ve Kapadokya hâkimi Dânişmendli Yağıbasan'a mektuplar yazarak onları sultana karşı kıskırttığını kaydeder.

⁷⁴ Süryani Mikhail, II, 190. Süryani Mikhail (bk. aynı yer), Christopher'in sultanın divan reisi olduğunu kaydeder.

⁷⁵ Papaz Grigor, s. 334; Niketas, s. 81; Kinnamos, s. 204, trc., 148-149; Süryani Mikhail, II, 188; Ebu'l-Ferec, II, 399.

⁷⁶ s. 208, trc., 151.

izin vermiştir. Yine Kinnamos'un kaydına göre,⁷⁷ sultan elçilerin isteklerini kabul etmiştir.

İstanbul'da umduğundan fazlasını bulan ve istediği yardımı da alan Sultan Kılıç Arslan, Konya'ya dönerek vakit geçirmeden Yağıbasan'dan intikam almak ve nikâhlı karısını elinden aldığından dolayı onu ve yeğeni Zünnûn'u cezalandırmak için harekete geçti.⁷⁸ Hısn-ı Keyfâ Artuklu Hükümdarı Kara Arslan, Mardin Artuklu Hükümdarı Necmeddin Alpi, Erzen ve Bitlis emîri Fahreddin Devletşah da onunla birlikte Yağıbasan'a karşı Sivas üzerine yürüdüler. Niketas'ın kaydından,⁷⁹ sultanın ordusunun Yağıbasan'ın kuvvetlerine göre çok daha kalabalık olduğu anlaşılıyor. Bu nedenle Yağıbasan Sivas'tan kaçarak yardım sağlamak amacıyla damadı Çankırı Selçuklu Meliki Şahinşah'ın yanına gitti.⁸⁰ Bu arada Kılıç Arslan da Yağıbasan'ın merkezi Sivas'ı işgal etmişti. Ancak O, Yağıbasan ile savaşıma imkânını bulamadı. Çünkü yardım almak amacıyla Şahinşah'ın yanına gitmiş olan Yağıbasan 4 Ağustos 1164 tarihinde orada öldü.⁸¹ Niksar'da yaptırdığı medresenin hazîresinde medfundur.

1142 yılında Muhammed'in ölümü ile Dânişmendli tahtında çıkan mücadelelere katılan Yağıbasan iktidarı ele geçirip Dânişmendli Beyliği'ni eski gücüne ulaştırarak yeniden Anadolu'ya hâkim bir güç haline getirmeyi amaçlamış bu uğurda her türlü yola başvurmuştur. O, Sultan Mesud'a karşı herhangi bir başarı elde edememişti ama, Mesud'un ölümünden sonra Türkiye Selçuklu Devleti'nin yeni sultanı II. Kılıç Arslan'ın karşısında önemli başarılar elde etti. Hatta Bizans İmparatoru ile kurulan ittifak, Sultan II. Kılıç

⁷⁷ Bk. Aynı yer.

⁷⁸ İbnü'l-Esîr, XI, 317, trc., XI, 257-258; Ebu'l-Ferec, II, 399. Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 1993, s. 17; a. mlf., "Kılıç Arslan II", *İA.*, VI, 690; Faruk Sümer, "Saltuklular", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, (Ankara 1971), III, s. 414; Cahen, s. 119.

⁷⁹ *Historia*, s. 83.

⁸⁰ Süryani Mikhail (aynı yer), sultanın gücü karşısında korkan ve yaptıklarından dolayı mahcup olan Yağıbasan ile Kılıç Arslan arasında bir barış yapıldığından bahseder.

⁸¹ Niketas, s. 83; Süryani Mikhail, II, 196; Ebu'l-Ferec, II, 400. Krş. Çay, s. 42.

Arslan tarafından bozulmasaydı ve sultan, imparatorun yardımını elde etmeseydi belki de Yağribasan amacına ulaşabilirdi. Bizans ile yapılan ittifakın bozulması kadar onun zamansız ölümü de giriştiği mücadelede başarısız olmasına neden olmuştur. Onu Dânişmendli Beyliği'nin son güçlü hükümdarı olarak kabul etmek herhalde yanlış olmaz.

Dânişmendliler'in Yıkılış Dönemi'nde Bizans İmparatorluğu ile İlişkileri (1164-1178)

Yağribasan'ın ölümünden sonra Dânişmendliler, Sultan II. Kılıç Arslan karşısında hiçbir varlık gösteremedikleri için Suriye bölgesinin güçlü Türk Hükümdarı Nûreddîn Mahmûd ez-Zengî'ye sığınmak zorunda kaldılar. Nûreddîn de tıpkı Bizans imparatoru gibi II. Kılıç Arslan'ın Anadolu'da toprak kazanarak daha fazla güçlenmesini istemediğinden onlara arka çıkarak Sultan Kılıç Arslan'ın Dânişmendli topraklarını işgal etmesine müsaade etmedi. Nûreddîn ile ciddi bir savaşı göze alamayan Kılıç Arslan çaresiz, atabeg ile anlaşmak zorunda kaldı. Ancak Nûreddîn Mahmûd'un 569 (1174) yılında ölümü ona yıllardır beklediği fırsatı verdi. Sultan II. Kılıç Arslan derhal harekete geçerek Malatya dışındaki Dânişmendli topraklarını istilâ etti. 1175 yılında Dânişmendlilerin Sivas kolunu ortadan kaldırdı. Dânişmendli hükümdarı Zünnûn ise bu defa Bizans İmparatoru Manuel Komnenos'a sığınmak zorunda kaldı.⁸² Sultan II. Kılıç Arslan'a karşı saltanat mücadelesi veren kardeşi Şahinşâh da aynı yolu tercih etti. Bizans imparatoru Türkiye Selçuklularına karşı önemli bir denge unsuru oldukları için Dânişmendlilerin kaybettikleri topraklara yeniden hâkim olmalarını istiyordu. Ancak bir taraftan da artık Sultan Kılıç Arslan'a karşı kıskırtacağı ve savaş meydanına süreceği bir güç kalmadığından bizzat kendisi hazırlıklara girişiyordu. Güçlü bir ordu oluştururken Selçuklu sultanından, kardeşi Şahinşâh'a ve Dânişmendlilere ait toprakların iadesini istiyordu. Sultan 17 Eylül 1176 tarihindeki büyük karşılaşma (Karamıkbeli/Myriokephalon) öncesinde

⁸² Niketas, s. 84.

defalarca barış talebinde bulunmuş ancak o, her seferinde Dânişmendli topraklarının iadesini talep ettiğinden anlaşma sağlanamamıştı. İmparator, Mikhail Gabras kumandasındaki bir orduyu Paphlagonia'ya gönderdi. Kinnamos'a göre⁸³ bu sırada Amasya Bizans'a katılmak istiyordu. Mikhail, imparatorun emri uyarınca yanındaki birliklere ek olarak Trabzon ve Ünye etrafındaki köylerden de asker toplayacak ondan sonra Amasya üzerine gidecekti. Gabras Amasya'ya varınca şehirdekiler onu içeri davet ettiler ancak o, şehre girmeye cesaret edemedi. Çünkü II. Kılıç Arslan tarafından gönderilmiş ordu da Amasya yakınlarında ordugâh kurmuştu. Gabras bu işde bir hile sezindiğinden şehirdekilere güvenmiyordu. Bu nedenle bir türlü şehre girmek konusunda cesaret gösteremedi. Şehir halkı ise Bizanslı kumandanın kendilerine sahip çıkmayacağını ve şehrin II. Kılıç Arslan tarafından zaptedilme ihtimaline karşı Türk askerleri ile irtibata geçerek şehri Selçuklulara teslim ettiler.⁸⁴ Aslında Niketas'ın kaydına bakılırsa⁸⁵ Amasya'daki halk ile yönetim arasında bir anlaşmazlık olduğu açıktır. Amasya halkının şehre Selçukluların hâkim olmasını istedikleri ve buna karşın Yağıbasan'ın karısı olan hatunun ise şehri Zünnûn'a teslim etmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Zira imparator, Zünnûn'u Bizanslı Kumandan Gabras ile beraber bu bölgeye göndermiş olmalıdır. Ancak şehir halkı Zünnûn ile birlikte Bizans birliklerinin bölgeye ulaşması neticesinde Yağıbasan'ın hanımının bu işleri ayarladığını düşündükleri ve iyi bir idareci olmadığını bildikleri için Zünnûn'u şehre sokmadılar. İşte bütün bu olaylardan dolayı şehre karşı herhangi bir harekete girişemeyen Gabras savaşmadan ordusunu alarak geri döndü. İmparator bu durumu haber aldığı anda Mikhail Gabras'ı Amasya'nın kaybindan ve gösterdiği korkaklıktan dolayı suçlu bularak ayaklarına zincir vurmak suretiyle saraydaki hapisshanede hapsedti. Ancak bir süre sonra da onu affederek eski görevine iade etti.⁸⁶ Aslında kaynaklarda olayların özet olarak verilmesi ve

⁸³ *Historia*, s. 293, trc., 210.

⁸⁴ Kinnamos, s. 296, trc., 212.

⁸⁵ *Historia*, s. 84.

⁸⁶ Kinnamos, s. 299, trc., 214.

Mikhail Gabras'ın Amasya üzerine gönderilişi ile Andronikos Batatzes'in Niksar üzerine gönderilmesi olaylarının birbirine karıştırıldığını ve tarihçilerin⁸⁷ de bu iki ayrı olayı birleştirerek anlatımları sonucunu doğurmuştur. Ancak Kinnamos'un verdiği bilgiler⁸⁸ sayesinde bunların birbirinden farklı olaylar olduğunu anlayabiliyoruz. Diğer taraftan İmparator artık II. Kılıç Arslan ile savaş yapmak konusunda kesin kararını vermiş olduğundan Konya üzerine yürümekteydi. O, bir taraftan da 30.000 kişilik⁸⁹ bir kuvveti kız kardeşi Eudokia'nın oğlu Andronikos Batatzes'in komutasında Dânişmendli Zünnûn ile birlikte Niksar'a gönderdi.⁹⁰ Kinnamos⁹¹ her ne kadar bu ordunun Niksar'ın Bizans'a katılmak istediği için gönderildiğini söylese de imparatorun Selçuklular için yeni bir cephe açmak istediği ve iki koldan saldırıya geçerek Selçukluların gücünün bölünmesini sağlamaya çalıştığı çok açıktır. Bizans ordusu şehir önünde karargâhını kurduğu sırada Selçuklular bir hileye başvurarak Hristiyanlar tarafından yazılmış havası verdikleri bir mektubu bir okun ucuna geçirerek Batatzes'in karargâhına fırlattılar. Mektupta "Beraberinizde getirdiğiniz Zünnûn adlı bu emîr gerçekte size ihanet ediyor. O, ırkdaşları olan Türklerle haberleşmektedir. Sizi mahvetmeye hazırlanıyor" denilmekteydi. Bu hileye kanan Bizanslılar korku içinde geri dönmeye kalkıştılar. Ancak onları takip eden Türkler, "İmparator Manuel öldü" diyerek onların morallerini bir kat daha bozdular ve iki taraf arasında gerçekleşen çarpışmalar sonunda çok sayıda Bizans askeri öldürüldü. Bu mücadeleler sırasında imparatorun yeğeni olan Bizans'lı kumandan Batatzes de öldürüldü (1176). Onun kesik başı Karamıkbeli savaşının cereyan ettiği sırada bir mızrağın ucuna takılarak Bizans ordusuna gösterilmek suretiyle imparator ve

⁸⁷ Osman Turan, *Türkiye*, s. 207; Demirkent, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Ankara 2001, s. 212 n. 8. Yalnız Abdulhaluk Çay, bu konu hakkında doğru tespitlerde bulunmuştur (*Anadolu'nun Türkleşmesinde Dönüm Noktası Sultan II. Kılıç Arslan ve Karamıkbeli (Myriokefalón) Zaferi*, İstanbul 1984, s. 72).

⁸⁸ *Historia*, s. 293, 296, 300, trc., s. 210, 212, 215.

⁸⁹ Süryani Mikhail, II, 246. Krş. Çay, *age.*, s. 72.

⁹⁰ Kinnamos, s. 300, trc., s. 215.

⁹¹ *Historia*, aynı yer.

Bizans ordusunun moralinin bozulması sağlanmaya çalışıldı.⁹² Melik Zün-nün ise Selçukluların elinden kurtulmayı başararak Kuzey'e doğru kaçtı ve daha sonra İmparator Manuel ile buluştu.⁹³

Sultan II. Kılıç Arslan, Manuel Komnenos'u 17 Eylül 1176 tarihinde Karamıkbeli'nde büyük bir yenilgiye uğrattıktan sonra 25 Ekim 1178'de Malatya'yı da Dânişmendlilerin elinden alarak bu Türk beyliğini tamamen ortadan kaldırmış oldu.⁹⁴ Dânişmendlilerin yıkılmasından sonra Yağbasan'ın üç oğlu Muzafferüddin Mahmûd, Zâhirüddin İli ve Bedrüddin Yûsuf Selçukluların hizmetine girerek sınır boylarında Bizanslılarla savaşmışlar ve ayrıca I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in ikinci kez tahta geçişinde önemli rol oynamışlardır.

Bütün bu bilgileri aktardıktan sonra anlaşılıyor ki, Dânişmendliler Anadolu'da Türkiye Selçuklularına karşı giriştikleri üstünlük mücadelesinde sık sık Bizans İmparatorluğu'nun yardımına müracaat etmiştir. Ancak Dânişmendlileri ve Türkiye Selçuklularını Anadolu'dan uzaklaştırıp Horasan bölgesine sürmek isteyen Bizans, Anadolu'da ittifak halinde olan bir Türk gücüne karşı savaşmak istemediğinden bunların aralarındaki mücadeleyi körüklemiş bazan da her iki tarafı birbirine kışkırtmıştır. Türklerin aralarındaki mücadelelerde güç dengesinin bozulduğu anlarda derhal zayıf olanı destekleyerek bunların birbirlerini eşit oranda zayıflatmaları gayesini gütmüştür. Böylelikle birinin diğerine ezici bir üstünlük sağlamasını engellemek istemiştir. Bizans imparatorlarının Anadolu'ya sefere çıktığında ise her zaman güçlü olanın üzerine hücum ettiğini görüyoruz. Ancak Bizans'ın Anadolu'ya yönelik büyük çaplı taarruzlarında hem Dânişmendliler hem de Türkiye Selçukluları ittifak halinde hareket ederek Bizans'ın, emeline erişmesine imkan tanımamışlardır. Buna en güzel iki örnek İmparator Ioannes'in Niksar Kuşatması ile Manuel'in Konya Kuşatması gösterilebilir.

⁹² Niketas, s. 126.

⁹³ Süryani Mikhail (II, 247), onun Grekler (Romalılar) tarafından yakalanarak muhakeme edilmek üzere imparatora götürüldüğünü kaydeder.

⁹⁴ Özaydın, *DIA*, VIII, 473.

Bu arada Dânişmendlilerin de Bizans imparatorlarına isyan eden kumandan ve prensleri himâye ettiğini görmekteyiz. Şüphesiz Dânişmendlilerin bu hareketle amaçladıkları iki şey vardı; birincisi Bizans'ı zayıflatmak ikincisi de Anadolu'da yeni topraklar elde etmek. Ancak bütün bunlar bir yana ortaya çıkan en önemli sonuç şudur ki; Şayet Dânişmendliler ve Türkiye Selçukluları ve hatta Anadolu'daki diğer Türk beylikleri aralarındaki üstünlük mücadelesini bir tarafa bırakıp güçbirliği etmek suretiyle topyekun Bizans'a yüklenmiş olsalardı, Bizans İmparatorluğu'nun ömrü bu kadar uzun olmayacaktı.